

УДК 631.95:332.3

© 2010

*Стріла Г.П., здобувач**

Полтавська державна аграрна академія

**ЕКОЛОГО-ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НОВИХ
ЗЕМЛЕКОРИСТУВАНЬ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ***Рецензент – доктор сільськогосподарських наук, професор Г.П. Жемела*

Еколого-технологічні проблеми землекористування, незважаючи на значну увагу (щоправда, подекуди удавану) з боку відповідних науковців, службовців і навіть державних діячів, не лише не втрачають своєї актуальності, а навпаки, набувають ще більшої гостроти. Останнє зумовлено як переходом на нові умови господарювання, пов'язані зі зміною форм власності на землю, так і успадкованими від попередньої соціально-економічної формації похибками у використанні земель.

Ключові слова: екологічно безпечне землекористування, землеустрій, охорона земель.

Постановка проблеми. Стан земельного фонду України в останні десятиріччя викликає занепокоєння, оскільки постійно знижується родючість ґрунтів, які втрачають гумус, посилюються водна й вітрова ерозії, вторинне засолення, заболочування та інші деструктивні процеси.

Історичний досвід України й практика зарубіжних держав свідчать, що механізмом у використанні земель, регулюванні земельних відносин і перерозподілі території є землеустрій, у процесі якого мають розв'язуватися правові, соціально-економічні, організаційно-територіальні й, що найголовніше, екологічні завдання. Землеустрій – важливий інструмент земельної політики держави. Його розвиток тісно пов'язаний із земельними перетвореннями [6]. На різних етапах історичного розвитку наша країна пройшла складний шлях від інвентаризації та перерозподілу земель державної власності до формування землеволодінь і землекористувань новостворених сільськогосподарських підприємств на засадах приватної власності на землю [5].

Розподіл земельного територіального ресурсу за цільовим призначенням має доволіний характер і досі економічно й екологічно необґрунтований. Структурна та екологічна незбалансованість земельного фонду суттєво знижує ефективність використання й охорони земель [4].

Основним механізмом держави, що має забезпечити екологічно безпечне й економічно ефек-

тивне землекористування, є землеустрій, на основі якого повинні здійснюватися структуризація земельних угідь згідно з регіональними екологічними чинниками та оптимізація землекористувань новостворених агроформувань на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Питанням створення та організації землекористувань нових агроформувань присвячені роботи таких відомих науковців, як Д.І. Бабміндра, С.Н. Волков, М.Ю. Гарбуз, Д.С. Добряк, Й.М. Дорош, О.П. Канаш, В.О. Леонець, С.О. Осипчук, М.П. Стецюк, А.Г. Тихонов, А.М. Третяк, А.В. Шворак та ін. Водночас залишаються дискусійними питання стосовно подальшого вдосконалення оптимізації розмірів землекористувань новостворених агроформувань, організації їхніх територій, проектування природоохоронних заходів, структуризації земельних угідь на основі сталого розвитку й ін.

Мета і завдання досліджень: проаналізувати сучасні проблеми й актуальні завдання землекористування новостворених агроформувань; розробити наукові основи їх раціонального використання.

Матеріали і методи досліджень. Землеустрій повинен бути не тільки економічно спрямований, але й наповнений глибоким екологічним змістом, адже ефективність ґрунтовідновлювальних заходів і впровадження їх у технологічний процес вирощування сільськогосподарських культур значною мірою залежать від організації території у відповідності до природних умов. Формуючи території, слід брати до уваги різноманітність антропогенних ландшафтних систем, таких як лісові, сільськогосподарські (агроландшафти), водні, рекреаційні тощо. Кожна із них, як складна природно-територіальна система, являє собою фрагмент географічної оболонки й характеризується взаємозв'язком як між компонентами, так і між собою. Тому існуючий раніше принцип проектування, який враховував лише

* Керівник – доктор сільськогосподарських наук, професор П.В. Писаренко

природні умови (навіть при певній можливості зберегти об'єкт проектування) є недосконалим. Досвід підтверджує: потрібні нові методи проектування й охорони земельних ресурсів. Необхідно переходити на екосистемний (геоекологічний) принцип проектування, що дасть змогу зберегти здатність ґрунтів до природного відновлення. Тобто, мова має йти не лише про охорону окремих компонентів природного середовища, але й про охорону природного ландшафтного комплексу в цілому [2].

Результати досліджень. У кожний період розвитку продуктивних сил, у тому числі й у перехідний до ринкових відносин, формується концепція вдосконалення земельних відносин – як складова суспільних відносин. На основі нормативно-правових актів, що встановлюються державою, визначаються форми власності на землю, як першооснови створення нових агроформувань. Вказане підтверджується відповідними діями земельної реформи, в результаті яких ліквідувалася монополія державної власності на землю й сформувалася і розвинулася приватна та комунальна власність. Така реорганізація форм власності на землю обумовлена роздержавленням сільськогосподарських структур (колгоспи, радгоспи) й створенням на їхній основі нових агроформувань, що в переважній більшості відбувалося на розсуд самих селян. До того ж, як переконує практика, без урахування якісних характеристик ґрунтового покриву, наявності інфраструктури, екологічних і соціально-економічних чинників, – практично спонтанно.

При здійсненні реструктуризації колективних сільськогосподарських підприємств були апробовані різні підходи до цієї проблеми. У результаті їх узагальнення відпрацьовано модель реструктуризації існуючих сільськогосподарських підприємств, яка передбачає впровадження на засадах приватної власності на землю і майно всіх організаційно-правових формувань, що використовують землю із сільськогосподарською метою.

Нові типи сільськогосподарських формувань створювалися здебільшого на основі Закону України "Про господарські товариства". Термін "господарське товариство" включає низку юридичних осіб, які можуть функціонувати в ринкових умовах: сільськогосподарське акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство, сімейні фермерські господарства [3]. Структура і рівень участі та відповідальності учасників можуть відрізнятися залежно від форми то-

вариства.

Поряд із вказаними формуваннями створюються господарства, які ведуть виробництво на індивідуальній основі й особистому управлінні, що призвело до парцеляції землекористування [1].

Серед нових агроформувань із колективною формою організації праці найбільшу питому вагу становлять товариства з обмеженою відповідальністю.

Найбільші розміри сільськогосподарських угідь мають акціонерні товариства, найменші – приватні й приватно-орендні сільгоспприємства. Разом із тим природно-кліматичні та соціально-економічні умови сприяли значному коливанню розмірів новостворених агроформувань.

Рівень використання земельних угідь істотно не залежить від видів агроформувань. Більшою мірою ефективність використання земельних ресурсів залежить від розмірів землекористувань. Вихід продукції з 1 га сільськогосподарських угідь в агроформуваннях площею 2000-3000 га значно вищий, ніж у тих, де площа становить близько 1000 га, і при нижчих виробничих витратах. Це зумовлює необхідність пошуку еколого-економічних підходів до оптимізації розмірів землекористувань нових агроформувань. Окремими науковими дослідженнями підтверджено, що проблемі створення нових агроформувань, їхнім розмірам та організації території надається ще недостатньо уваги.

3-поміж пріоритетних завдань при розробці схеми (проекту) землеустрою сільського адміністративного району, які б забезпечили розв'язання проблеми екологічно доцільного та економічно ефективного використання й надійної охорони земельних ресурсів, мають бути такі:

- Системний аналіз використання й охорони земельних ресурсів у розрізі галузей економіки і форм власності.
- Визначення пріоритетів територіального розвитку регіону (економічного, природно-заповідного, соціального).
- Структуризація земельного фонду відповідно до пріоритетного напрямку територіального розвитку регіону.
- Оптимізація землекористування на основі землепридатності в сільському господарстві.
- Комплекс заходів щодо охорони земель.
- Економіка землекористування.
- Вдосконалення управління в галузі використання й охорони земельних ресурсів.

У системі вказаних пріоритетів особливе місце займають питання створення нових агроформувань на регіональному рівні.

Важливим етапом у створенні нових агроформувань є встановлення режиму використання земель, який пов'язаний з їхнім цільовим призначенням. Виходячи з доцільного поєднання державних та приватних інтересів, визначають види економічної діяльності, що здійснюються вільно, забороняються чи потребують одержання певного дозволу.

Обмеження використання земель унаслідок встановлення земельних сервітутів зобов'язують власників земельних ділянок чи землекористувачів надати іншим особам можливість без їхнього дозволу здійснювати дії на території ділянки (використовувати її частини для проїзду, проходу, прокладання комунікацій та ін.). При встановленні зон особливого режиму використання земель ці землі не вилучають, а використовують з обмеженням, передбаченим чинним законодавством. Збалансованість системи вказаних чинників, які значною мірою впливають на розмір новостворених агроформувань, забезпечить оптимізацію землекористування.

Виходячи з наявності й можливості застосування сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур і даних загальної класифікації й таксонів класифікації (категорії, субкатегорії, класи та підкласи придатності), а також з обмежень і обтяжень у використанні земельних ресурсів, розраховують оптимальні розміри площ орних земель, які б забезпечували ста-

лий розвиток. За розрахунками для всіх видів агроформувань мінімальний розмір ріллі як угіддя, що найінтенсивніше використовується й піддається дії деградаційних процесів, становитиме 700-900 гектарів. Для екологічно збалансованого землекористування, крім ріллі, формують інші земельні угіддя: сіножаті, пасовища, лісосмуги, водні акваторії – до 50%.

Такий процес надзвичайно складний, бо земля, передана селянам у вигляді паю, у середньому, в Україні становить 4 га і коливається по регіонах від 1 до 13 гектарів. Таким чином, сільськогосподарське землекористування в Україні, як і в окремих регіонах, потребує вдосконалення новостворених агроформувань на засадах приватно-орендних відносин, колективних форм використання й охорони земель із пріоритетом екологічних чинників.

Висновок. Землекористування новостворених агроформувань потребує подальшої оптимізації з пріоритетом екологічних чинників. Об'єктивною основою оптимізації є загальна класифікація земель, яка будується за двома принципами із зазначенням природно-сільськогосподарських регіонів та таксонів класифікації (категорії, субкатегорії, класи і підкласи придатності). Подальшу оптимізацію землекористування новостворених агроформувань найдоцільніше здійснювати на основі схем (проектів) землеустрою сільських адміністративних районів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бабміндра Д.І., Слінчук В.О. Трансформація існуючих і формування нових землекористувань на екологічних засадах // Землевпоряд. вісник, 2006. – № 1. – С. 46-50.
2. Волков С.Н., Конокотин Н.Г. Землеустроительное проектирование и организация землеустроительных работ. – М.: Колос, 1998. – С. 58-73.
3. Гарбуз М.Ю. Організація території новостворених сільськогосподарських підприємств у процесі проведення земельної реформи // Землевпоряд. вісник, 2001. – №3. – С. 30-34.
4. Леонець В.О. Сучасні проблеми землевпорядкування та охорони земель // Землевпорядкування. – 2001. – № 1. – С. 42-47.
5. Третьак А.М., Греков Л.Д. Основні завдання інформатизації сучасного землевпорядного виробництва // Землевпорядкування. – 2001. – № 2. – С. 25-30.
6. Шворак А.В. Особливості землевпорядкування території сільської (селищної) ради // Землевпорядкування. – 2001. – № 4. – С. 25-28.